

John Rex, Beatrice Drury (eds)
Ethnic Mobilisation in a Multi-Cultural Europe

Aldershot: Avebury, 1994, VIII, 178 str.

Sudeći prema naslovu knjige moglo bi se pomisliti da ona povezuje mnogobrojne slojeve evropske višekulturnosti i etničke mobilizacije. Autori tekstova se, međutim, ograničavaju na samo jedan vid te višekulturnosti, onaj koji potječe od "novih manjina", imigrantskih zajednica u pojedinim evropskim zemljama baveći se, između ostaloga, i pitanjem etničkih političkih organizacija i uloge koju bi bilo poželjno da one igraju u demokratskoj Evropi. U knjizi su predstavljene stanovite nesuglasice što ih pobuđuju razne etničke politike (posebice multikulturalizam) u višekulturnim društvima. Za jedne je višekulturno društvo poželjan cilj, a za druge tek svojevrsan aparthejd, nespojiv s idealima slobode i jednakosti.

Knjiga se sastoji od sedamnaest eseja koje je napisalo devetnaest autora, među kojima su i urednici knjige John Rex i Beatrice Drury. Kako u uvodu napominje J. Rex, eseji se mogu svrstati u nekoliko skupina koje se međusobno preklapaju.

U prvoj su skupini prvenstveno teorijski tekstovi J. Rixa, Alberta Basteniera, Michela Wiewiorke, Carl-Ulrika Schierupa, Aleksandre Ålund i B. Drury. Drugu skupinu čine eseji koji propituju pojmove multikulturalizma i etničke mobilizacije (ponovo tekstovi M. Wiewiorke i C.-U. Schierupa i tekst Frank-Olafa Radtkea). Zasebnom cjelinom mogli bismo označiti eseje Avtara Singha Joughla i Tariqa Modooda koji

komentiraju neke aspekte britanskog iskustva, prvenstveno britanski naglasak na rasnoj diskriminaciji, te esej Catherine Neveu u kojem autorica razmatra (ne)primjenjivost britanskih pojmova o "rasnim odnosima" u ostalim evropskim zemljama. Četvrtu skupinu čine eseji nastali na temelju empirijskih studija na primjerima Francuske (autorica jednog teksta Catherine Wihtol de Wenden te Véronique de Rudder, Isabelle Taboada i François Vourc'h koautori drugog), Njemačke (Jürgen Fijalkowsky, Günther Schultze), Austrije (August Gächter) i Italije (Giovanna Campani). Esaj Cathie Lloyd bavi se politikama prema etničkim manjinama u nekoliko zemalja ujedinjene Evrope.

Svi eseji sugeriraju suglasnost znanstvenika jedino o općoj naravi problema, a to je da nacrt demokratskog višetetničkog društva u cijeloj Evropi ovisi o suočavanju s teškoćama koje on postavlja.

U svom esaju "Etnička mobilizacija u višeteničkim društvima" J. Rex sugerira da je etničku mobilizaciju i etničke pokrete moguće tumačiti sličnim terminima kao i problematiku "klase za sebe" i "klase po sebi". Etnička skupina, zbog toga što "pobuđujući etničnost kao sredstvo mora djelovati pomoću sveukupne 'taktičke nužnosti'" (str. 4), smatra J. Rex, ima mnoge karakteristike klase. On nadalje govori o višestrukom identitetu (*multiple identity*) imigrantskih skupina kao o identitetu s kojim se imigranti suočavaju i koji u velikoj većini normalno prihvaćaju. Za očekivati je, zaključuje J. Rex, da će se pojaviti višekulturno društvo u kojem će s jedne strane, u političkoj oblasti, postojati zajednička politička kultura, a s druge strane svijet privatnih kultura pojedinih zajednica. Prva

oblast temeljit će se na pojmu jednakosti šansi, što za imigrantske etničke manjine znači predusretanje rasne i etničke diskriminacije u ostvarivanju prava na stan, zaposlenje, obrazovanje i slično. Druga oblast odnosila bi se na prihvaćanje prava pojedinih zajednica da govore vlastitim jezikom, prakticiraju vlastitu religiju i slijede vlastite obiteljske običaje. Naposljetku autor govori o evropskoj stvarnosti koja svojim ujedinjavanjem proizvodi i nepoželjne posljedice, a jedna od njih je i stvaranje nejednakosti između imigrantskih zajednica (razlike između evropskih državljana i nedržavljana) te o mogućim posljedicama etničke mobilizacije u evropskim zemljama.

Beatrice Drury u eseju "Etnička mobilizacija: neka teorijska promišljanja" pokušava odgovoriti na pitanja što je etnička mobilizacija, zašto i kada se ona pojavljuje i zaključuje da se za etničku grupu može reći da je mobilizirana u onom stupnju u kojem se organizira oko simbola kulturnog i etničkog identiteta u namjeri da slijedi, stvara, brani i promiče kolektivne ciljeve. Etnička mobilizacija je, smatra B. Drury, kao i etnički identitet: situacijska, prilagodljiva i reaktivna, a obično se javlja kao odgovor na pojedine probleme (str. 22).

Pod naslovom "Etničnost kao djelovanje", M. Wiewiorka s etničnošću povezuje principe inferiorizacije i diferencijacije. U zaključnom poglavlju J. Rex naglašava da je to moguće na opisnoj razini ukoliko se radi o pripisanoj etničnosti. Međutim, opominje Rex, etničnost je češće posljedica vlastitog izbora i kolektivne političke akcije bez obzira je li riječ o starosjedilačkoj većini ili o imigrantskoj manjini.

Frank-Olaf Radtke razrađuje tri osnovne ideje: 1) imigranti u Njemačku nisu došli kao "etničke manjine" već su tu takvima postali zbog njemačkih nacionalnih povijesnih okolnosti; 2) u Njemačkoj nema, kao u nekim drugim imigracijskim zemljama, etničke mobilizacije koja djelotvorno štiti grupne interese; 3) neočekivani učinak multikulturalizma jest to da društveni sukob pretvara u etnički u kojem sukobljene skupine postaju nepomirljive. J. Rex zaključuje da je ono što F.-O. Radtke opisuje samo osobit proizvod njemačkog sustava socijalne zaštite i *gastarbeiterske* ideologije koji bi, doduše, zastupnici multikulturalizma iz drugih zemalja trebali imati na umu.

Tekst A. Basteniera govori o razvoju statusne hijerarhije kultura unutar kulturne koegzistencije gdje je osobito nepovoljan položaj kultura doseljenika iz Trećeg svijeta.

C.-U. Schierup i A. Ålund smatraju da je švedski socijalno-demokratski pristup regulacije međuetničkih odnosa opterećen administrativnim paternalizmom i neosjetljiv prema novim socijalnim pokretima. Takav odnos podjednako je štetan za uspostavljeni politički red, kao i za same manjine.

Jedna od poruka esejâ T. Modooda i C. Neveu jest različitost sudbina i položaja pojedinih imigrantskih zajednica (Modood ističe razliku između azijske i afro-karipske imigracije u Velikoj Britaniji, a Neveu da se britanska migrantska kategorizacija ne može preslikati na, primjerice, Francusku).

Ne bi li se izbjegla česta posljedica teorijskih rasprava o multikulturalizmu i etničkoj mobilizaciji, a to je da proizvode ideal-tipske zaključke i tako gube vezu sa stvarnošću, u knjigu je pored spomenutih,

pretežno teorijskih tekstova, uvršten i niz studija slučaja. Tako C. Wihtol de Wenden opisuje promjene francuske politike prema (imigrantskim) manjinama, a koautori teksta "Participacija i mobilizacija imigranata i integracijske strategije u Francuskoj: Tipologije" istraživali su stupanj privrženosti imigranata etničkim manjinskim zajednicama, odnosno njihovo "utapanje" u francuski način života.

O još jednom važnom vidu integracije migranata, njihovoj integraciji u tržište rada, govori esej A. Gächtera. On upućuje na to da su u Austriji strani radnici u izrazito nepovoljnom položaju pri zapošljavanju. Kako i istraživanja u Italiji i Njemačkoj pokazuju, mnogi misle da je osiguranje socijalnih prava imigranata možda i važnije od zalaganja za ostvarivanje svih građanskih prava.

U zaključnom eseju J. Rex se osvrće na priloge autora i iznosi vlastita zaključna razmišljanja. Jedno od njih jest da je za članove imigrantskih zajednica najvažniji referentni okvir pripadnost proširenoj obiteljskoj skupini. On naglašava da imigrantske zajednice nisu povezane samo s domovinom i zemljom primitka. Mnogi imigranti koji žive u jednoj od imigrantskih zemalja imaju rodbinu u drugima (koja nije njihova zajednička domovina). Takvu "zamišljenu zajednicu" autor naziva transnacionalnom migrantskom zajednicom želeći izbjeći pojam dijaspore (vezan za Židove i potomke afričkih robova) koji implicira ideal povratka u domovinu. Nadalje, napominje da imigrantske manjinske zajednice nisu nužno društveno i kulturno omeđene skupine. Osvrćući se na asimilacijske i ekskluzivističke politike smatra da će u Evropi prevladati neki oblik multikulturalizma i priznavanja etničke

mobilizacije kao demokratskih alternativa ostalim politikama uređivanja međuetničkih odnosa. Pri definiranju takvog pristupa mogu koristiti i doprinosi istraživanja predstavljenih u ovoj knjizi jer upozoravaju na probleme koji se javljaju u provođenju multikulturalističke politike.

U knjizi je postavljen niz pitanja: nije li etnička mobilizacija regresivna i ne omogućuje li ona nedemokratski temelj za državnu manipulaciju i kontrolu, ne griješi li Evropa dijeleći paternalističke lekcije u procesu definiranja položaja etničkih manjina, je li moguće razviti jednu politiku za mnogobrojne nacionalne države u kojima se i problemi i ponuđena rješenja problema etničkih manjina jako razlikuju itd. Pokušavajući dati odgovore na ta i neka druga pitanja autori su odabirali različite pristupe i teško bi se moglo reći da postoji međusobna suglasnost u njihovim odgovorima. Važno je to što su, potaknuvši niz pitanja, ukazali na složenost odnosa u imigracijskim zemljama i uputili na mnoge probleme koji se javljaju u procesu uređivanja odnosa između imigrantskih i starosjedilačkih zajednica. Ipak, donekle čudi što se u moru pitanja kojima dominiraju pojmovi višekulturnosti i multikulturalizma ne govori i o interkulturalizmu kao ne tako novoj službenoj evropskoj orijentaciji uređivanja međuetničkih i međukulturnih odnosa.

Još jednom valja podsjetiti da se knjiga bavi jedino migracijom kao čimbenikom evropske multikulturnosti i "novim manjinama" kao subjektom etničke mobilizacije. Složenost toga problema opravdava ograničavanje okvira unutar kojega se može baviti (jednim) vidom evropske multikulturnosti. No, razumijevanje evropske multikulturnosti

i pronalaženje rješenja za uspostavljanje odnosa između mnogobrojnih kultura uključuje uzimanje u obzir sveukupnih okolnosti i pojava koje su se stoljećima uobličivale na evropskome tlu. Migracijski tokovi o kojima je riječ u ovoj knjizi tek su njihov noviji dio.

Jadranka Čačić-Kumpes

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

E-mail: jckumpes@public.srce.hr

Siniša Tatalović

Manjinski narodi i manjine u zapadnoj demokraciji

Zagreb: Prosvjeta, 1995, 170 str.

Položaj manjinskih naroda i manjina nije u svim državama zapadne demokracije na istom nivou, a ne može se govoriti ni o nekom modelu opće valjanosti i primjenjivosti karakterističnom za te zemlje. Zapravo, u svakoj od zemalja u kojoj žive manjine izgrađuje se specifičan model njihova suživota, uvjetovan prvenstveno povijesnim nasljeđem te aktualnim unutarnjim i vanjskim, međunarodnim, okolnostima.

Knjiga Siniše Tatalovića *Manjinski narodi i manjine u zapadnoj demokraciji*, tiskana 1995. u izdanju "Prosvjete", dosta je uspio pokušaj prezentacije odnosa manjina i većinskih naroda odnosno međuetničkih situacija u pojedinim zapadnoeuropskim zemljama (primjerice u Finskoj, Belgiji, Njemačkoj, Danskoj, Italiji, Španjolskoj,

Švicarskoj, te Cipru i Kanadi). U prilogima manjinskih i etničkih "situacija" opisani su jednostavno i razumljivo konkretni slučajevi međuetničkih odnosa, od gotovo prijateljskih (primjerice, "Model zaštite Šveđana u Finskoj"; "Švicarski model koegzistencije naroda") preko duboko ugrožavajućih po stabilnost zemlje ("Quebec - detonator kanadskog raspada") do onih koji se zbivaju "u sumraku naizmjeničnog ratovanja i pregovaranja" (npr., "Grčko-turski odnosi na Cipru"). Upravo europska povijest zorno pokazuje kako su neriješena nacionalna pitanja bez odgovarajućih mehanizama zaštite etničkih i nacionalnih manjina bila uzrokom mnogih ratova, odnosno kako nas autor upozorava, zaštita manjinskih naroda i nacionalnih manjina bitna je za stabilnost, demokraciju, sigurnost i mir u Europi.

Uz obradu položaja manjinskih naroda i etničkih zajednica u pojedinim, prije spomenutim, zemljama u knjizi se još dotiču i opća pitanja vezana za manjinske narode i manjine, kao što su pitanja globalne, regionalne i nacionalne sigurnosti ("Mogućnosti zaštite manjinskih naroda i nacionalnih manjina u višenacionalnim državama"; "Manjinski narodi i manjine i globalna sigurnost"), odnos individualnih i kolektivnih prava ("Individualna ili kolektivna prava manjinskih naroda i manjina"; "Ljudska i građanska prava i slobode u međunarodnim dokumentima"), te druga aktualna pitanja.

U knjigu su, u prilogu, uvršteni još i izvodi iz najvažnijih međunarodnih dokumenata koji se odnose na položaj i prava manjinskih naroda i nacionalnih manjina (primjerice, "Izvodi iz povelje Ujedinjenih naroda"; "Opća deklaracija o pravima čovjeka, 1948. godine"; "Izvodi iz /evropske/